

علی اصغر حکمت

* ما در ایران، در جهان ادب و سیاست، مردان بزرگ و سرشناس کم نداشته ایم. ولی به دید من، **علی اصغر حکمت** تافته ای جداافتاده بوده و کمتر کسی را می توان یافت که به اندازه ی او در کار نوآوری، در کار سیاست، در کار و راه بازشناسانیدن فرهنگ و ادب ایران کار کرده باشد. نگاهی به زندگینامه ی او انداخته و کارنامه ی کاری پربارش را برمی رسیم.

* **علی اصغر حکمت** در ۲۱ فروردین ۱۲۷۲ در شهر شیراز چشم به جهان گشوده است.
- او آموختن آموزش های نخستین را در شیراز آغازیده و زبان عربی را مدرسه منصوریه یاد گرفته است.
- در سال ۱۹۱۵، در بیست و دو سالگی در کالج آمریکایی تهران، که سپس تر ها دبیرستان البرز نامیده شد، نام نویس کرد.
- در سال ۱۹۱۸ پایان نامه ی خود را از آنجا گرفت.
- او اندکی پس از دریافت پایان نامه ی خود، در وزارت آموزش و پرورش، که در آن روزها وزارت معارف نامیده می شد در جایگاه فرنشین دفتر کارگزینی سرگرم کار شد.
- وی در سال ۱۹۲۵ دست به چاپ رساله ای آموزشی به نام **تعلیم و تربیت** زد. او توانست از همکاری نویسندگانی مانند **سید حسن تقی زاده - بدیع الزمان فروزانفر و عباس اقبال آشتیانی** سود ببرد. این رساله با نام تازه ی آموزش و پرورش تا آستانه ی شورش ۱۹۷۸ در ایران پا برجا بود.

* در دهه ی ۱۹۲۰ در ایران، حزبی به نام حزب رادیکال برپا شد. **علی اکبر داور** هموند این حزب بود.
در این حزب بود که میان **علی اصغر حکمت** و **علی اکبر داور** دیداری دست داد. این آشنایی پایه و مایه ی آن شد که **علی اصغر حکمت** توانست به مجلس مؤسسان راه یابد.
همزمان، جوان ما همچنان کار خود را در وزارت آموزش و پرورش دنبال کرده و دست به نوآوری هایی زد. اینکار او سنت گرایان را خوش نیامده و از کارهای او پشتیبانی نکردند. تا جایی که **علی اصغر حکمت** ناچار به کناره گیری شد.
در این زمان بود که **علی اکبر داور** او را به وزارت دادگستری فراخواند و اندکی پس از آن با بورس تحصیلی دولتی به فرانسه رفت.

- وی توانست از دانشگاه سورین پاریس در رشته ی دانش های ادبیک (ادبیات) پایان نامه بگیرد.
در سال ۱۹۳۵ **رضاشاه بزرگ** برای پاداش کوشش های چشمگیری که **علی اصغر حکمت** کرده بود، وزارت آموزش و پرورش را به او واگذارد.

در چنین جایگاهی که بود، جوان ما با خواستی باور نکردنی توانست، در آن اداره نوسازی های فرهنگی را پیاده کند.
زمان وزارت او را می توان سازنده ترین روزگار تاریخ وزارت آموزش و پرورش به شمار آورد. برخی از کارهای مہینی (مهمی) که در زمان وزارت او انجام گرفته اند، برپایی:

- + پردیس دانشگاه تهران،
- + گنج خانه (موزه) ایران باستان،
- + ساختن ساختمان نسک (کتاب) خانه ی ملی،
- + ساخت آرامگاه های فردوسی - حافظ و سعدی،
- + ساخت ورزشگاه (استادیوم) امجدیه،

+ ساخت آموزشگاه ها (مدارس) نوین

+ برپایی دانشگاه تهران.

دانشگاه تهران.

در تاریخ فوریه ۱۹۳۴، در نشست گروه وزیران به فرَنشینِ **رضاشاه بزرگ**، **علی اصغر حکمت** می گوید یکی از کمبودهای بنیادی در پایتخت، نبود دانشگاه است. **رضاشاه** فوری به او دستور برپایی **دانشگاه تهران** را می دهد. وی از چگونگی دشواری هایی که در انجام اینکار داشته، یاد کرده است. او می نویسد برای برپایی نخستین تالار کالبد شکافی در دانشکده ی پزشکی با ناسازگاری های آخوندها روبرو می شود. ولی سرانجام **دانشگاه تهران** با شش دانشکده بازگشایی می شود. به پیشنهاد **حکمت** چهار دانشکده ی پزشکی، ادبیات، حقوق و علوم و نیز دو دانشکده ی مهندسی و الهیات به آن نیز افزوده می شوند. به دستور **رضاشاه بزرگ علی اصغر حکمت** به نام نخستین فرَنشین دانشگاه برگزیده می شود. وی در گسترش این نهاد فرهنگی نقش مہینی داشته است.

* جدا از آنچه گفته شد **حکمت** در نوسازی روش آموزشی ایران کارهای فراوانی کرده است. هنگامی که او بر سر کار بود هشت دانشسرا در تهران، تبریز، کرمان، مشهد، شیراز، اهواز، ارومیه و خرم آباد بازگشایی شد. همچنین شمار بسیاری دبستان و دبیرستان با روشی نوین آغاز به کار کردند.

تربیت بدنی و پسران پیشاهنگ

* **حکمت** نه تنها به بازسازی برنامه های درسی در دبستان ها و دبیرستان ها رسیدگی می کرد، که به دنبال دستور **رضاشاه** بزرگ تربیت بدنی را به برنامه ی آموزشی می افزاید. او در سال ۱۹۳۴ توانست هم **پیشاهنگی** پسران را راه بیندازد و هم **انجمن ملی تربیت بدنی** را. کسان برجسته ای که در این زمینه با **حکمت** همکاری می کردند؛ **داور - حسین علاء - ابراهیم حکیمی و عیسی صدیق** بودند.

- **حکمت** همچنین دستور ساخت زمین های بازی نوین را داد. نخستین ورزشگاه نوین ورزشی که ۱۵۰۰۰ تن را در برمی گرفت، به نام ورزشگاه **امجدیه** از کارهای چشمگیری است که در سال ۱۹۳۶ انجام پذیرفت.

بزرگداشت فردوسی، پورسینا و سعدی

* **کمک های حکمت** در برگزاری جشن هزاره ی **فردوسی** بزرگ بسیار بود. این نخستین همایش جهانی در باره ی استاد **توس** می بود. او که به فرهنگ ایرانی دلبنسنگی فراوانی داشت، برای بزرگداشت **پورسینا** و همچنین برای برگزاری هفتادمین سالگرد گردآوری **گلستان سعدی** نقش مہینی بازی کرده است.

فرهنگستان زبان پارسی

* در اکتبر سال ۱۹۳۶ ترسایبی بود که **فرهنگستان زبان پارسی** آغاز به کار کرد. دیدگاه **فرهنگستان**، بیشتر یافتن برابری های پارسی در برابر واژه های عربی بوده است. این پیشنهاد با پشتیبانی **محمدعلی فروغی** روبرو شد. **علی اصغر حکمت** به راه اندازی **فرهنگستان** یاری های بسیار کرده است.

برداشتن حجاب از سر زنان ایران

* هنگامی که **رضاشاه بزرگ** بر آن می شود تا چادر از سر زنان ایرانی برداشته شود، انجام اینکار را به **حکمت** وامی گذارد. - **حکمت** برای انجام اینکار، سخنرانی هایی برپا می کند. جدا از آن، کانونی را به راه می اندازد و سخنرانانی را فرامی خواند که به شاگردان چهار سال نخست دبستان آموزش دهد. در این کانون دختران و پسران در کنار هم می نشستند. - در ۱۷ دی ماه سال ۱۳۱۴ خورشیدی (۸ ژانویه ۱۹۳۶) و در برنامه ی **گشایش دانشسرای مقدماتی** بود که **شاه ایران**، **رضاشاه بزرگ**، ملکه و دخترانش به همراه همسران وزیران و بزرگان دیگر، برای نخستین بار بدون چادر و حجاب به میان مردم می آمدند.

- **حکمت** در یادمان های (خاطرات) خود گزارشی از این برنامه می نویسد. نوشتار او با کمی خرده گیری همراه است. او ناسازگاری خویش را از اینکه به زور چادر از سر زنان برداشته شده است، آشکار می کند. او بیشتر پشتیبان روشی آرامتر و خودخواسته از سوی بانوان بوده است. این نوشته گویای آن است که **رضاشاه بزرگ** به پیشنهادهای او گوش نداده است.

کنج خانه (موزه) ایران باستان

* پیشینه ی **کنج خانه ی ملی ایران** بر می گردد به سال ۱۹۱۶ ترسایبی. در آن زمان **مرتضی ممتازالملک** وزیر آموزش و پرورش بود. گروه باستان شناسان فرانسوی در ایران، بازمانده های باستانی ایران را که یافته و آنها را از زیر خاک بیرون کشیده بودند، به وزارت آموزش و پرورش واگذارده بودند. **مرتضی ممتازالملک** وزیر آموزش و پرورش آن زمان دستور داده بود، آنها را در زیرزمین **مدرسه دارالفنون** به نمایش بگذارند. اینکار نشانگر آن بود که باز یافته های باستانی ایران نیاز به یک نمایشگاه نوین داشتند. و این **علی اصغر حکمت** بود که به این نیاز پی برد و در سال ۱۹۳۳ ترسایبی برپایی **کنج خانه ملی باستان شناسی** را پیشنهاد کرد و **رضاشاه بزرگ** نیز فوری آن را پذیرفت. **کنج خانه ی** نامبرده در سال ۱۹۳۷ ترسایبی گشایش یافت.

نسک (کتاب) خانه ی ملی

* **نسک** هایی را که وزارت آموزش پرورش داشت، همه و همه در زیرزمین **مدرسه دارالفنون** جای داده شده بودند. تا اینکه در سال ۱۹۳۰ **حکمت** زمینی ارزشمند را یافته و دستور ساختن ساختمانی برازنده برای **نسکخانه ی ملی ایران** را به دست آورد. این نسکخانه در سال ۱۹۳۷ گشایش یافت.

جنبشی برای آموزش خواندن و نوشتن

* **علی اصغر حکمت** برپایی آموزشگاه های شبانه برای بزرگسالان (کلاس های اکابر) در سراسر کشور را پیشنهاد کرد. این پیشنهاد پذیرفته شد و در سال ۱۹۳۶ ترسایبی در آغاز کار، بیش از ۲۰۰،۰۰۰ تن در آن نام نویسی کردند.

کنج خانه ی مردم شناسی

* یکی دیگر از کارهای ارزنده ی **حکمت** برپایی **کنج خانه ی مردم شناسی** بود. او با یاری گرفتن از مردم بومی توانست شمار چشمگیری از پوشاک های تیره های گوناگون، زیورها، ابزارهای خنیاگری (موسیقی)، چادرهای ایل های گوناگون را گردآوری کرده و در اکتبر ۱۹۳۷ ترسایبی در ساختمانی آنها را به نمایش بگذارد.

گردآوری و پخش، دستنویس های گذشته های دور

* هنگامی که **حکمت** وزیر آموزش و پرورش بود، از **محمد قزوینی** خواست تا از دست نوشته های گذشته های دور ایرانی که در نسکخانه های اروپا پیدا می شوند رونوشت برداشته و به ایران بفرستد. همچنین **حکمت** از شماری از دانشمندان برجسته مانند **محمدتقی بهار**، **قزوینی**، **فروزانفر**، **فروغی**، **رشید یاسمی** و **حبیب یغمایی** خواهش کرد تا به ویراستاری نوشته های گذشته های دور بپردازند.

برکنار شدن از کار

* با همه ی پیشرفت هایی که **حکمت** در همه ی زمینه ها داشت، در دسامبر ۱۹۳۸ ترسایبی، خودش از وزارت آموزش و پرورش کناره گیری کرد.

- چرایی آن بدینگونه بود. در **فرانسه**، در یکی از رسانه های آن کشور واژه ی chat، که در زبان **فرانسه** چم گریه را دارد، به جای واژه ی Shah به کار برده شده بود. این داستان مایه ی رنجش **رضاشاه بزرگ** شده و پیوندهای دیپلماتیک میان **فرانسه** و ایران بریده شده بود. گویا **حکمت** که از این داستان آگاهی نداشته به هنگام گشایش بخش ایران در **نمایشگاه پاریس**، در جایگاه وزیر آموزش و پرورش برای همتای فرانسوی خود **تلگرافی** می فرستد. اینکار **حکمت** شاه را خوش نیامده و او را سرزنش کرده بود.

پس از آن کناره گیری و رو به رو شدن با آینده ای نا روشن، **حکمت** به **شیراز** می رود. ولی کمتر از سه ماه در فوریه ۱۹۳۹ به **تهران** فراخوانده شده و وزارت کشور به او واگذار می شود که تا ماه مه ۱۹۴۰ در این جایگاه می ماند.

پس از رضاشاه بزرگ

* در سال ۱۹۴۱ بود **رضاشاه بزرگ** از پادشاهی کناره گیری کرد. با رفتن **رضاشاه بزرگ** از ایران کوشش های **حکمت** پایان

نیافته و راه و روش تازه ای می یابند.

- در سال ۱۹۴۱ **محمد فروغی** نخست وزیر آن زمان کشور، وزارت پیشه و هنر را به **حکمت** وامی گذارد.

نماینده (سفیر) انگلیس در تهران گفته: **حکمت** در جایگاه یکی از نزدیکان **فروغی**
« معامله خوبی در باره ی مذاکرات مربوط به پیمان سه جانبه ۱۹۴۲ انجام داده است که سرانجام در نگهداری یکپارچگی ایران بسیار مهین بوده است.»

* پس از نخست وزیری **فروغی**، **علی اصغر حکمت** در جایگاه های گوناگون، از آن میان وزیر بهداری، وزیر کشور، وزیر دادگستری، وزیر مشاور و وزیر امور خارجه سرگرم کار می شود. گفته شده هنگامی که او وزیر امور خارجه بوده، بخش های فرهنگی را در شماری از سفارتخانه های ایران برپا کرده است.

* **حکمت**، در سال های ۱۹۵۳ تا ۱۹۵۸ به نام نماینده (سفیر) به **هندوستان** رفت. او در زمانی که در **هند** بود برای بالا بردن پیوندهای فرهنگی میان **ایران** و **هند** کوشش های فراوانی کرد. این کوشش ها پایه و مایه ی آشنایی بیشتر او با هم میهنان خود، پارسیان هند، شد. او در زمینه ی این پیوندها نوشته های گوناگونی نوشته است که می توان از:
+ پارسیان ایران؛ گذشته و امروزشان (بمبئی ۱۹۶۵)
+ به یاد هند؛ (دهلی نو ۱۹۵۶)

+ نخش پارسی بر احجار هند؛ پهستی از کتیبه ها و خطوط فارس بر لوح سنگ های هندوستان (تهران و کلکته ۱۹۵۸)
+ سرزمین هند؛ بررسی تاریخی، اجتماعی، سیاسی و ادبی هندوستان از زمان های باستان تا زمان کنونی (تهران ۱۹۵۸)
+ نگاهی کوتاه به دانش های ادبیک (ادبیات) فارسی (کلکته ۱۹۵۶)
+ برکردان (ترجمه) نمایشنامه ی **شاکونتالایا** خاتم گم شده (دهلی نو ۱۹۵۶)
نام برد.

* دومین بار که **علی اصغر حکمت** به وزارت امور خارجه برگزیده شد، همزمان بود با گفتگو در باره ی پیمان نظامی با ایالات **متحده امریکا**. زیرا که در آن هنگام **شوروی** تبلیغات بسیاری در **ایران** انجام می داد. برای ناکار آمد شدن این تبلیغات **ایران** برآن شد تا با **اتحاد جماهیر شوروی**، **پیمان عدم تجاوز** را دستینه کند.
چنین گفته شده که **حکمت** در گفتگوها با روس ها نخش مهینی داشته است. او هوادار بی طرفی **ایران** بوده است. او در این باره با **شاه** گفتگوهای بسیار داشته و سرانجام **شاه** پذیرفته بود که:

« بهترین دفاع در برابر **اتحاد جماهیر شوروی** دیپلماسی و زیرکی است.»

* **حکمت** در بیشتر زمان ها، وزیر وزارت خانه های گوناگونی بوده است. ولی همزمان آنکه بار سنگین اداره ی آن وزارتخانه ها را بر دوش می کشیده، با نهادهایی که از دولت جدا بودند مانند **انجمن آثار ملی** - **کمیسیون ملی یونسکو** و سازمان **شیر و خورشید** همکاری می کرده و فرنشینی آنها را پذیرفته بود.

- هنگامی که **حکمت** فرنشین **کمیسیون یونسکو** بود، به دستور او فرهنگنامه ای به زبان فارسی چاپ و پخش شد که در برگزیده ی همه ی گوشه و کنار زندگی و فرهنگ ایرانی بود. این فرهنگنامه از گذشته های دور تا زمان کنونی را در برمی گرفت. این فرهنگنامه در سال های ۱۹۶۳، ۱۹۶۴ در دو پوشینه چاپ شد که در آن زمان کاری بود بی پیشینه و نوآورانه.

* **حکمت** به دانش و آموزش دادن دلبستگی بسیار داشت. از اینرو پا به پای کارهای دیگری که انجام می داد، در دانشکده ی **ادبیات و علوم انسانی** استاد رشته ی **تاریخ ادیان** بود.

* **علی اصغر حکمت**، این مرد خستگی ناپذیر، هرگز از آموزش دادن به دیگران دست برنداشت. هم او بود که در سال های پایان زندگیش دانشکده ای به نام **مدرسه عالی ادبیات و زبان های خارجی** را برپا کرد.

* هر چه از پشتکار و سخت کوشی و ایراندوستی **علی اصغر حکمت** گفته شود، کم است.

- در سال ۱۹۴۳، سفارت **انگلیس** در **تهران** در گزارشی وی را
« جوانی خوش ذوق و خوش برخورد و همیشه بسیار مفید و نزدیک » نامیده است.

* **علی اصغر حکمت** در روز مه شید (دوشنبه) سوم شهریور ماه ۱۳۵۹ خورشیدی در تهران چشم از جهان فرو بست و در حرم **عبدالعظیم** در آرامگاه خانوادگی در **باغچه توتی** به خاک سپرده شد.

- او در سال های پایان زندگیش از دید تندرستی بسیار ناتوان شده و شنوایی خود را از دست داده و به سختی می توانست سَرپا بایستد.

- با همه ی رنجه هایی که **علی اصغر حکمت** برای زنده کردن فرهنگ **ایران**، بر خود هموار کرده بود، شوربخانه مرگ او تنها با یک آگهی کوتاه در روزنامه ی **جمهوری اسلامی** به آگاهی مردم رسانده شد.

- تنها ایرج افشار نیز در رسانه ی آینده با یک آگهی درگذشت او را نوشته بود.

گرد آورنده: ژاله دفتریان
فروردین ۲۵۸۱ ایرانی
آوریل ۲۰۲۲ ترسایبی